

VIGILIA

2013 / 10

Rónay György születésének centenáriuma

POSZLER GYÖRGY: *Az ítélet nyomában. Rónay György hatvanöt éve*

SEBŐK MELINDA: *Klasszicizmus és modernség szintézise*

HERNÁDI MÁRIA: *Rónay György és az Újhold*

CZIGÁNY GYÖRGY: *Asztal az égben*

ERDÉLYI GYÖRGY: *Emlékeim Rónay Györgyről*

Halmai Tamás és Végh Balázs Béla esszéje
Kakuk Tamás, Posgay Eszter és Simek Valéria versei

Beszélgetés Jelenits Istvánnal és Rónay Lászlóval
Rónay Györgyről

78. évfolyam	VIGILIA	Október
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Példa és mérték	721
RÓNAY GYÖRGY SZÜLETÉSÉNEK CENTENÁRIUMA		
POSZLER GYÖRGY:	Az ítélet nyomában. Rónay György hatvanöt éve	722
SEBŐK MELINDA:	Klasszicizmus és modernség szintézise Rónay György élményvilágában	728
HERNÁDI MÁRIA:	Rónay György és az Újhold	735
CZIGÁNY GYÖRGY:	Asztal az égben	743
ERDÉLYI GYÖRGY:	Emlékeim Rónay Györgyről	750
SZÉP/ÍRÁS		
POSGAY ESZTER:	Az utolsó repülés; El van pakolva (<i>versek</i>)	755
VÉGH BALÁZS BÉLA:	„...be szép a könnyű, halk beszéd!” Dsida Jenő verseinek értékközpontú olvasata (<i>tanulmány</i>)	756
KAKUK TAMÁS:	Engednek utadra; Ha felizzik mégis; Ablakból láthatod (<i>versek</i>)	760
SIMEK VALÉRIA:	Lerakja köveit; Egymásnak suttogva (<i>versek</i>)	762
HALMAI TAMÁS:	A Dömdödöm-paradigma. Történeti-poétikai penge- és horizontváltások Lázár Ervin <i>Négyszögletű Kerek</i> <i>Erdőjében</i> (<i>esszé</i>)	763
KISSLAKI LÁSZLÓ:	Bödön bácsi birkával (<i>novella</i>)	766
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
SIPOS LAJOS:	Jelenits Istvánval és Rónay Lászlóval Rónay Györgyről	770
DOKUMENTUM		
BARNA GÁBOR:	Egy levelezés hozadéka. Adatok Rónay György írói indulásához és szerkesztői munkájához	782
KRITIKA		
KOCSIS IMRE:	Joseph Ratzinger / XI. Benedek: <i>A Názáreti Jézus.</i> Harmadik rész: <i>A gyermekségtörténet</i>	785
SZŰK BALÁZS:	A szeretet ikonja. Andrej Tarkovszkij <i>Solaris</i> című filmjéről	787
SZEMLE		
	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	791

Emlékeim

Rónay Györgyről

ERDÉLYI GYÖRGY

A szerző előadóművész.

Amikor 1973-ban, a *Keressük Petőfit* örültekháza-kampány kellős közepén már émelegtem a költészet- és történelemhamisítás tirádáinak légkörében, akkor elhatároztam, én azt a Petőfit fogom elmondani, amelyik az enyém. Kicsi gyermekkoromban édesanyám a *János vitéz*t mesélte újra meg újra, nem lehetett megunni, a végén már szinte kívülről tudtam az egészet. Négy éves voltam, amikor megtanítottak olvasni, mert a legnagyobbanyám sem mesélhet Petőfit reggeltől-estig. Ettől kezdve már olvastam. Volt, amit értettem, volt, amit nem. Szerencsére volt egy könyvem, Gracza György *Talpra magyarja* — az érettebb ifjúságnak, olvastam a belső címlapon, én, az éretlen — ez sokat segített. Négyéves korom óta nekem Petőfi... szóval nagyon szerettem, és szeretem ma is. Végző soron neki köszönhetem az egész magyar költészetet. Később e verseket sokfelé, sokat mondtam, aztán jött 1973, és én úgy gondoltam, hogy akkor most ki kell mondanom az ÉN Petőfimet. És kimondtam. Azután nem volt megállás. Egy-másfél év múlva Adynak volt valamiféle évfordulója, már nem emlékszem milyen, de kellett, hogy legyen — nemigen gondolnak az eltávozottakra máskor, mint évfordulókon. Adyt szerettem a gimnáziumban a legjobban, persze hamisították, igaz, sokkal kevésbé, mint József Attilát, akit ezért csak sokkal később zártam a szívembe. Meg kell csinálnom Adyt, határoztam el, az ÉN Adymat, úgy, mint az ÉN Petőfimet. Akkoriban még elég gyorsan dolgoztam a szerkesztéssel, fel sem ötlött bennem, hogy időnként bugylibicskával operálok. Mikor az anyag összeállt, nekihasaltam a szövegnek. Arra már sajnos nem emlékszem, hol mutattam be, nem vagyok naplóró alkat, de arra igen, hogy meglehetősen sok előadásom volt belőle. Egyszer aztán meghívtak a Belvárosba, az Eötvös-klubba, ahol ma újra a Centrál kávéház működik. Ide, a félhenger alakú terembe hívtam meg ismerőseimet is, ott volt többek közt Szabados György, akit még a Petőfinek köszönhettem, a két elválaszthatatlan barát, Török Erzsike és Jancsó Adrienne, akikkel már voltak közös fellépéseim, aztán Berki Viola, a festő és Kó Pál, a szobrász, akit Viola hozott magával, és még mások. Az előadás végén ott álltam ismerőseim, barátaim körében, amikor mellém lépett egy férfi. Rám mosolygott és azt mondta: „Örülök, hogy eljöttem. Itt volt dolgom a szomszédban, láttam a plakátot, gondoltam, meghallgatom. Tudja, én is foglalkoztam Adyval és azért örülök, mert maga egészen másképp látja őt, mint a többiek. Rónay György vagyok.” Így találkoztunk először.

Abban az időben szinte nem is létezett számomra más, mint az irodalom, a költészet, a színház. És voltak költők, akiket már is-

mertem személyesen, és ők is ismertek. Jártam Illyésnél Tihanyban, találkoztam Nagy Lászlóval a Vadászban és másokkal, Jékely Zoltánnal, Kormossal, Bella Pistával. Meglehetősen rendszerességgel olvastam a Vigiliát, tudtam Rónayról is. Volt már tőle egy-két könyvem, tudtam néhány verséről. Még gimnazista koromban, szavalóverseny díjaként megkaptam a Babits összezt, Babitsot innen ismertem meg. De megvolt Rónay *A város és a délibáb* című kötete is. Ezt a találkozás örömeire elővettem, és benne egyszer csak megtaláltam máig egyik legkedvesebb Rónay-versemet, a *Babits a betegágyon* címűt. A költemény különlegesen szuggesszív hatása szinte megemelt, és ez az érzés negyven éven át mit sem változott. Arra gondoltam, hogy erről nagyon szeretnék beszélgetni alkotójával, s mivel az Eötvös-klubban címet és telefonszámot cseréltünk, nem sokkal később felhívtam és találkozókat kértem tőle. Így kerültem nemsokára a Vigilia szerkesztőségébe, ahol az évek során sokszor megfordultam. Itt ismerkedtem meg munkatársával, későbbi barátommal, Hegyi Bélával, és a szerkesztőség titkárnőjével, aki mindig megkínált feketekávéval.

Ahogy az idő telt-múlt, rájöttem, hogy bizony meglehetősen kevés az, amit a költő-főszerkesztőről tudok. Keresni kezdtem műveit, melyek gyűltek-gyűltek. Ma tizennyolc kötete áll könyvtáramban, összes kiadott verse, regények, novellák, esszék, még színmű is akad, úgyszólván az életmű túlnyomó része. S ahogy a könyvek és a találkozások gyűltek, úgy teljesedett ki előttem mindaz a tevékenység, amely az élete volt. Nemcsak saját művein dolgozott, hiszen főszerkesztője volt annak a Vigiliának, amely már akkor is a legfontosabb szellemi energiák egyik gyűjtője volt, ott feladatot töltött be, gyakran meglehetősen ellenszélben. Helyzetét tekintve, pozíciójával szinte egyedül állt az országban. Szerzőgárdája, régi, próbált barátai, munkatársai névsora lenyűgöző, Sík Sándortól Pilinszky Jánosig, Thurzó Gábortól Toldalagi Pálig, Nemes Nagy Ágnesig. De magához ölelte a teljes, igazi magyar irodalmat, a Nyugatosokat, Berda Józsefet, Radnótit, Szabó Lőrincet s még annyi mást. És a régieket, Balassi Bálinttól Berzsenyiig, Vörösmartytól Gárdonyiig. Versfordításaiban megjelenik a számára fontos világ a görögöktől napjainkig. Két könyve, a *Balassitól Adyig* és *A nagy nemzedék* főhajtás a régi magyar írástudók és a huszadik század írói előtt. Költeményeket ír hozzájuk, és ebben a két művében a magyar irodalommal kapcsolatos gondolatait osztja meg velünk. Későbbi élmény, egy kakukktójásnak tűnő, vissza-visszatérő jelenség, látszólag megmagyarázhatatlan vonzalma Kassák Lajoshoz. Ha van a magyar literatúrában két homlokegyenesen ellenkező alkotó, akkor azok ők ketten. És mégis: könyvet írt róla az *Arcok és vallomások* című sorozatban, tanulmányok sorát a *Nagy nemzedék* című kötetbe a Holnapról és a Tettről, a Kassákra ható külföldi mesterekről, korai és kései versesköteteiről, külön nagy korszakos opuszáról, *A ló meghal, a madarak kirepülnek*ről. Több alkalommal beszélgettünk erről, én nem sok mindent tudtam hozzátenni az ő mondanójához, történeteikhez. Egyetlen egyszer, még zöldfülűként ta-

lálkoztam Kassákkal Óbudán, egy-két órát töltöttünk együtt. Irodalomról nem sok szó esett, inkább a természetről beszélgettünk, ehhez itt-ott hozzá tudtam szólni. A találkozásnak máig nem fakuló emléke a végén történt. Föl akartam segíteni télikabátját, de csak legyintett. — Hagyd fiam, ez egy egyszemélyes kabát — mondta ízes palóc dialektusával. Lám, Rónaynak, ennek a nagy beleérzőnek nemcsak a látszólag közelálló író társaira volt szeme-füle, megfejtí Kassák költői és festői képeinek titkát, rokonszenve és szeretete végigkíséri egész pályáján, miközben mindmáig milyen kevesek hínék, hogy a két Mester között létezik átjáró egymás felé.

Egy alkalommal a szerkesztőségben meglepő ajánlattal fogadott. Egy előadáson töri a fejét, sokfelé szeretné bemutatni, mert már nagyon eljött az ideje. Ady istenes költészetéről beszélne, erről a különös összesimulásról s egyben keserű csatározásról. Szeretném, ha te mondanád a verseket, remélem, még nem unod Adyt — mondta mosolyogva.

Boldogan fogadtam felkérését. Ettől kezdve gyakrabban találkoztunk, néhányszor meghívott rózsadombi lakásába. Természetesen nemcsak az Ady-műsor bontakozott, beszélgettünk minden másról, volt miről. Minden érdekelt, ami művészet, érdemes keresgélni kötetekben, ahol festők, szobrászok, építészek, zeneszerzők, muzsikások titkaiba avat be bennünket. Ez a komplex világlátás teljesedik ki egy később megjelent kötetében, a *Hit és humanizmusban*, amely nemcsak Isten és ember, ember és Szentírás viszonyáról vall, de szentek emberi példamutatásáról, hit és hitetlenség kettősségéről és feloldhatóságáról. Ebben a kötetben olvasható egy írása, *Az istenkereső Ady*. E gondolatok még korábban, 1967-ben egy irodalmi vándorgyűlésen hangzottak el, későbbi közös Ady-előadásunkban ezt a gondolatkört bontotta ki bővebben.

Mindeközben egyre jobban ismertem meg művét, még kéziratban olvastam kései verseit, egy elcsöndesedő, szelíd ember bölcs töprengéseit. Míg korábbi műveiben az elmúlás fenyegető, megmásíthatatlan élményként jelentkezik, itt nagyszerűen emberszabásúvá nemesedik, egyszerre mutatva fel a költő viszonyát a földi élet végessége és az örök élet Janus-arcú kettősségében.

Amikor *Az istenkereső Ady* elkészült, és én már tudtam azokat a műveket, melyek az előadást illusztrálták, megtörtént a bemutató. Az első előadás az angolkisasszonyok váci utcai templomában volt, telt ház előtt. Az abban az időben szokatlan megközelítés sokakat vonzott, ekkor hallott életében először tapsot — templomban. A váci utcai előadást szép számú meghívás követte, templomokba, keresztény közösségekbe, katolikus és református iskolákba, s még művelődési házakba is mentünk. És amikor vége lett, akkor sem volt vége. Hazafelé utaztunk valahonnan vidékről, s egyszer csak így szólt hozzám: — Tudod, mi jár a fejedben? Az, hogy ennek az előadásnak a mintájára meg kellene csinálni a József Attila istenkereső verseiről szólót is, nem gondolod? Ady verseit talán többen is-

merik, de József Attilának ez az arca alig ismert, nem is tanítják. Mit szólsz hozzá?

Mit szólhattam volna? Azt, hogy nosza! Akkoriban már sokkal többet tudtam a költőről, mint annak előtte, gimnáziumi éveimben, különben is, az istenes proletárköltő nem lehetett igazán népszerű a hatalom akkori urai előtt. Időközben egyre többet mondtam, egyre jobban véltem ismerni. Egy alkalommal Solymosi Olga meglepően sok művet vett föl velem, már fontolgattam saját estemet is, melyet nem sokkal később Szabados Györggyel és Horváth Lajos hegedűssel mutattunk be és jártuk vele az országot.

Nemsokára elkészült hát a József Attila-estünk is. Újabb körút, újabb siker, újabb megjegyeznivalók. A mai napig fájlalom, hogy nem volt bátorságom elkérni Rónaytól a két előadás szövegét, igaz, emlékeimben úgy őrzöm, hogy egy kis darab papíron csak a vázlat szerepel, általában szabadon beszélt.

Ekkoriban kezdett bennem mocorogni a gondolat, nem lenne itt az ideje egy estet szerkeszteni Rónay műveiből? Így kimondva ez olyan egyszerűen hangzik. De miről szóljon? Ez már keményebb dió volt. Hónapokon át forgattam a meglévő köteteket — már megvolt a *Kakucsai rózsák* dedikált példánya is. Illesztettem a látszólag egymáshoz tartozókat, aztán szétszedtem és kezdtem előlről. Egy idő után egyre nyilvánvalóbb lett, hiába szeretem sok versét, ennek az egésznek mégis másnak kell lenni, mint kedvenc művek laza egymásutánjának. Lassan rájöttem, nem azt kell megszólaltatnom, ami engem vonz. Arról kell beszélnem, ami őt magát foglalkoztatta, az emberi élet drámáját, gyarlóságait, esetlegességét, mulasztásait, bűneit, a félelmet a lassú, de folyamatos süllyedéstől, és mindezek elmentését, a megbocsátást, a megértést, a megvilágosodást, az emelkedés lehetőségét, az emberek megválthatóságát. És mindezek közepén magát a három krisztusi példát, mint a fordulás lehetőségét: a Megváltó születését, viszonyát a többi emberhez, halálát és föltámadását. Ezt most már ki tudom mondani, de mindez nem egyik pillanatról a másikra történt, bizony jó időbe telt, amíg a semmiből valami lett. Időről-időre beszámoltam neki arról, hogy hol tartok, csereberéltem, ezt kivettem az anyagból, tettem helyére mást. Pedig sietnem kellett volna. Tudtam arról, hogy törekeny az egészsége, mégis szinte letaglózott, amikor munkatársa, s akkor már barátom, Hegyi Béla felhívott és közölte velem, hogy Rónay György váratlanul elhunyt.

Elveszítettem hát azt az embert, akitől addig az életben a legtöbbet kaptam, aki rányitotta szemem az ő világára, ami lassan-lassan az én világom is lett. Ő volt az első ember az életemben, akinek távozása nagyon-nagyon megviselt. És mennyi jött még utána...

Eközben, ha lassan is, az előadás alakult, csak épp az én hangulatom változott meg. Radnóti írja: „...mert ami volt, annak más távlatot ad a halál már...” Kevés időre rá megjelent a posztumusz-kötet, a *Kert*, végül ezt a címet adtam az estnek. Arra is gondoltam, hogy az elhangzó művek akkor jutnak el hitelesen az emberekhez, ha olyan

zenét választok hozzájuk, melyek a zene nyelvén a legmélyebbre viszik magukkal az elhangzó szöveget a hallgatókban. Így esett választásom Bach gordonkasztvitjeinek részleteire. Jancsó Adrienne, aki a *Vers és dal a várban* előadásainak szervezője, házigazdája és minde-nese volt, másorra tűzte. Partnerem Rozsnyai Tibor volt. Az előadást a Magyar Rádió felvette, sőt le is adta. Egy hét múlva az Új Ember című hetilapban megjelent egy kritika *t. s.* aláírással. Ebben többek közt ez olvasható: „Megelevenedett hát a kert s gazdája. Láttuk őt, és hallottuk hangját. Erdélyi kitűnő médiumnak bizonyult. A versek energiáját a sajátjává alakította, úgy játszott hallgatóival, ahogy az a halálosan komoly játék lélektanában megíratott. Percenként feladta önmagát, hogy a költészet éljen. Arra kényszerültünk, hogy tovább mondjuk a költő-hajós hazatérő énekét, letérdeljünk Babits beteg-ágyánál, megvirrasszuk a hét első napjának éjszakáját, megfüröd-jünk a húsvéthajnal sugárzásában, a sivatagban Szerápionnal a bölcsesség szavait hallgassuk és megkeressük a kertet, ahol tavasztól őszig virágok nyílnak, s a Gazda jár láthatatlanul... Ember és végte-len talált egymásra ezen az esten...”

Azonban hiába volt sikeres az est, három előadás után abba kellett hagyni az egészet. Vagy Rónayt ismerték kevesen, vagy akkor már megindult a költészet korábbi hatásának máig tartó hanyatlása, nem tudom. De az bizonyos, hogy már egy negyedik előadást minden igyekezetem dacára sem sikerült tető alá hoznom.

És aztán eltelt harmincöt év. Egy-egy Rónay-verset elmondtam néha, de maga az előadás nem ismétlődött meg az idei évig. Születésének centenáriumára — így gondoltam — talán lesz némi érdeklődés iránta. Felújítottam az estet, új partnerre találtam Éder György személyében, de most is csak a harmadik előadásnál tartunk, igaz, egyik a kalocsai érsekségen volt, a másik Bécsben, a Pazmaneumban.

S íme a végső összegzés: az egyik szemem sír, a másik nevet. A költészet hajdani energiája, hatása a régihez képest elenyésző. Át- meg át-politizált, napi javaikra, előmenetelre, talmi nagyságra koncentráló világunk számára már-már idegen ez a halk, szerény, emberi attitűd. Másrészt áll előttünk egy ember, birtokában a használható mindentudásnak, amely kiküzdött harmóniából, szíves figyelemből, az emberek nem látható, közös belső világának ismeretéből, részvétből és segítségadásból áll össze használható életprogrammá. Mint a legjobb szakácskönyvek: „végy...” sugallja, és átadja a legjobb recepteket. Költő mondta: „...élhetne vele, ki élni akar...”

Mondandómat Sőtér István Rónayról szóló megemlékezésének részletével fejezem be: „...az igazi barátok úgy találkoznak újra, mintha sohase maradtak volna távol, s épp ezért úgy maradnak mindvégig mellettünk, mintha sohasem halnának meg. Az ilyen barát újra meg újra előre megkímél minket a halála okozta hiánytól: már életében is hiányzik és halálával is életünkben mindvégig jelen marad.”

P. S. Kazinczy szavai: „...reménytelenül is érdemes!”